

***Miturile statului
și
Adevărul care ne va elibera***

Colecția Biserica în cetate - 7
Făgăraș – 2022

Cuvânt înainte / 5	
Omul natural și omul social / 11	
Contractul social / 23	
Despre stat, suveranitate și Biserica Ortodoxă / 37	
Aspecte constituționale în România interbelică / 89	
Filosofi români mărturisitori ai dreptei credințe ortodoxe. Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Mircea Vulcănescu / 107	
Istrate Micescu - un om de drept într-o credință ortodoxă și dragostea de neam și țară / 133	
Miturile statului și ale societății contemporane / 153	
Normativismul social și canoanele ortodoxe. Tradiție și actualitate / 167	
Restrângerea unor drepturi și libertăți. Excesul de putere / 197	
De la supremația Constituției la supremația U.E. / 211	
De la familia ortodoxă românească la parteneriatul civil occidental / 241	
Convergența sistemelor. Situația României / 261	
Diamante în cenușă. Libertatea și dreptatea versus legea și justiția / 287	
Despărțirea de Dumnezeu / 299	
Protecția penală a libertății religioase. Infrațiuni săvârșite de autorități pe durata stării de urgență și a stării de asediu nesancționate încă / 317	
Frica și discriminarea, metode de guvernare într-o societate pretins democratică. Abolirea statului de drept / 335	
Criza sanitară. Dictatura O.M.S. Consecințe actuale și îndepărtate / 369	
Ce este de făcut? / 391	

Omul natural și omul social

Starea naturală și starea socială a omului. Scurte considerații istorice și doctrinare

Dihotomia dintre *starea naturală* și *starea socială* a existenței umane este prezentă, în forme, conținut și înțelesuri diferite în mai toată gândirea și creația filozofică, juridică sau de altă natură din antichitate și până în prezent.

Conceptele fundamentale ale filosofiei sociale susținute de **John Locke** sunt libertatea și egalitatea care, în concepția filosofului, fac parte din natura umană. Relațiile dintre oameni în starea de natură sunt relații de forță, dar dreptul nu este o expresie a acestor relații, ci reprezintă legătura dintre o ființă liberă cu o altă ființă liberă, raport ce se realizează în egalitate. Aceste relații se constituie în mod natural înaintea oricărei convenții care să ducă la constituirea societății civile. Pentru Locke există o societate naturală înaintea oricărei societăți civile. În acest fel, filosoful continuă ideea aristocratică, și anume aceea a omului ca ființă socială, dimensiune naturală a acestuia. Dacă omul nu ar avea în sine chemarea spre asociere cu ceilalți oameni, ca dar natural, societatea civilă nu ar putea să se constituie. Prin urmare, a existat un *drept natural, nescris*, anterior dreptului pozitiv specific societății civile. Principalul element al acestui drept este *libertatea*. Dreptul de a fi liber constituie fericirea omului și el se concretizează în posibilitatea sa de a posedea bunuri. În acest fel, *dreptul de proprietate reprezintă un alt element important al dreptului natural*. În concepția filosofului, acest drept este absolut, iar conservarea și apărarea lui este esențială pentru existența omului atât în stare naturală, cât și în stare socială. Este important să precizăm că pentru John Locke *proprietatea se întemeiază pe muncă*.

Pentru Locke, problema esențială nu mai este guvernământul, ci instituirea unei civilizații bazate pe reguli și a unui sistem legislativ

care să ducă la o bună organizare administrativă și să limiteze puterea discreționară a statului.

Necesitatea existenței legilor este vitală pentru existența societății și pentru supraviețuirea comunității: Spre deosebire de Hobbes, Locke consideră că starea de natură a omului are unele caracteristică care o apropie de societatea civilă și care face posibilă trecerea. Important de subliniat faptul că, în concepția filosofului, „statul natural este un stat rațional, natural și prelegal”. Statul natural este rațional pentru că prin rațiune își reglează viața în limite suportabile, astfel că aici domină libertatea și egalitatea. Este natural pentru că oamenii posedă câteva drepturi în conformitate cu rațiunea, ca lega naturală: legalitatea, egalitatea, dreptul la prosperitate și dreptul patern sunt printre cele mai importante. Statul natural este prelegal pentru că aici domină justiția privată. Acest drept al justiției private înseamnă, în esență, reciprocitatea necesară a comportamentelor umane, dar și validitatea dreptului fiecărui individ la apărarea sa. În esență, în concepția filosofului, statul natural este bazat în mod deosebit pe concepte morale cu valabilitatea universală și intangibile și, totodată, este un stat al păcii sociale.

John Locke consideră că trecerea la societatea civilă a avut loc în urma unui consens general, pentru că oamenii au dorit un maxim de securitate și libertate. Trecerea de la Statul natural la Statul civil s-a realizat în baza unui *contract* care se bazează pe principiile consimțământului comun și al liberei asocieri. Este important de a preciza că, în concepția lui Locke, obiectul contractului social este garanția drepturilor naturale, și nu suprimarea lor în favoarea suveranului, așa cum a gândit Hobbes. De altfel, singurul drept natural pe care asociații îl pun la dispoziția societății civile este acela de a face dreptate, de a pedepsi. Puterea suveranului este în excelență una pur juridică și limitată. Această teorie considerată a fi profundă și democratică de către majoritatea autorilor se regăsește și în doctrina modernă a statului liberal și a constituționalismului democratic¹.

Apreciază John Locke că, „oamenii fiind liberi de la natură, egali și independenți, nimeni nu-i poate scoate din această stare pentru a fi supuși puterii politice a altuia fără propriul lor consimțământ prin care ei pot conveni cu alți oameni de a se uni în societate pentru conservarea lor, pentru siguranța lor mutuală, pentru liniștea vieții

lor, pentru a profita în liniște de ceea ce le aparține în mod propriu și pentru a fi mai bine la adăpost de insultele celor care vor să le facă rău”².

Liberalismul democratic își revendică principiile din concepția lui Locke cu privire la relația individului cu statul. Drepturile naturale sunt pur individuale. Această teză este susținută și de constituționalismul contemporan, care afirmă că titularul drepturilor fundamentale consacrate de constituție nu poate fi decât omul, nu și colectivitățile umane. Statul social s-a constituit în scopul apărării acestor drepturi individuale ca drepturi naturale, deoarece în statul natural nu oferea aceste garanții, iar omul, prin natura sa, este și o ființă socială. Pentru Locke societatea politică identificabilă cu statul social nu este decât produsul unei renunțări parțiale și provizorii a oamenilor la starea lor naturală în interesul unei justiții mai bine organizate și a unei puteri mai eficiente. Puterea politică rămâne tot timpul limitată de drepturile naturale.

Scopul statului nu poate fi altul decât acela al asigurării libertății și egalității individuale, pentru fiecare membru al societății, dar și garantarea legalității. Pentru a justifica existența și a aduce pacea socială, statul trebuie să fie just. Este important de a sublinia că, în concepția lui John Locke, puterea politică nu este legitimată prin ea însăși, ci numai prin valorile morale pe care le apără și în raport de care își exercită atribuțiile. Astfel spus, nu legea este cea care legitimează puterea, ci scopul moral al acesteia. Problema puterii este o problemă de morală. Scopul întregii construcții teoretice în domeniul politicii este acela al limitării puterii care să favorizeze și nu să împiedice libertatea individuală. Locke susține teoria separației puterilor în stat ca și garanție a evitării arbitrariului în exercitarea puterii statale. Prin gândirea sa social politică, John Locke întemeiază liberalismul din care se va inspira liberalismul modern, care în numele conceptului de limitare a puterii va face distincții importante între public și privat, libertatea individuală și obligații publice, sfera de intervenție a statului și sfera de acțiune a individului, atribuțiile instituțiilor și, nu în ultimul rând, stabilirea unui domeniu de reglementare a legii. Problematika analizată de marele filosof este o importantă deschidere teoretică a ceea ce reprezintă dimensiunea complexă a raporturilor dintre societate și stat, pe de o parte, iar pe de altă parte, individul uman. Remarcăm că, în opera sa, Locke pune

accentul pe om ca titular al drepturilor naturale și, prin urmare, în relația acestuia cu societatea și statul are un rol dominant, celelalte subiecte ale relației având o poziție recesivă, chiar subordonată individului uman.

La fel ca și pentru David Hume și John Locke, și în opera lui **Jean Jacques Rousseau** există preocupare pentru a distinge între societate și natură, între omul natural și omul social. Spre deosebire de alți autori, la Rousseau această opoziție este analizată mai profund, iar consecințele distincției dintre societate și natură sunt valorificate la un nivel superior. Susținem aceasta, pentru că în concepția de ansamblu a lui Rousseau, opoziția dintre natural și social este transpusă într-un alt plan metafizic mai adânc, și anume opoziția dintre ființă și aparență. Se poate susține că pe dualitatea ființă – aparență este clădită opoziția dintre omul natural și omul social.

Elaborările teoretice ale lui Rousseau apar, în special, în operele sale fundamentale *Discurs asupra științelor și artelor*, *Discurs asupra inegalității între oameni* și, evident, în *Contractul Social*. Gânditorul genovez subliniază că societatea face parte din sfera aparenței, neavând deplinătatea ontologică a naturalului, deoarece este exclusiv creația omului. Mai mult decât atât, ea primește autonomie și se întoarce împotriva individului cu o forță anonimă și ostilă. Această forță este considerată de Rousseau ca fiind „aparență” deoarece nu reprezintă omul în autenticitatea sa naturală. În lucrarea sa *Discurs asupra originii inegalității*, autorul subliniază că: „Prima sursă a răului este inegalitatea, deoarece din inegalitate provin bogățiile; cuvintele sărac și bogat sunt relative și pentru că acolo unde oamenii sunt egali nu vor exista nici bogați, nici săraci. Bogățiile dau naștere la lux; luxul provine din artele frumoase și din lenevia provenită de la știință”³.

Astfel, societatea, ca și creația omului, se întoarce împotriva creatorului ei folosind *disponibilitatea omului de a renunța foarte ușor la libertatea sa* ca ființă și de a accepta aparența oferită de o civilizație ce se constituie în factor de constrângere, în esență ostil omului. Este ceea ce Hegel va numi în opera sa „viclenia rațiunii”, deoarece societatea, în aparența sa existențială, devine autonomă și își realizează scopul, uneori progresul social, fără ca cel ce a creat-o să o mai poată controla, omul devenind un simplu element într-un eșafodaj ce se dovedește tot mai constrângător.

Aspectele mai sus arătate, precum și altele care rezultă din opera filosofului, pun în evidență *superioritatea omului natural față de cel care trăiește în societatea civilizată*. Trecerea, am spune noi dialectică, prin complexitatea sa, de la starea de natură la starea de civilizație este, în concepția autorului, nu un progres, ci o degradare a ființei, a esenței umane. În concepția lui Rousseau, contradicția se manifestă nu numai între natură și societate sau între natură și civilizație, dar, aproape paradoxal pentru gândirea filosofică occidentală, contemporană, și între natură și cultură. Aceasta din urmă nu este considerată ca un factor de realizare a ființei umane prin trecerea la un nivel superior marcat de spiritualitatea sa, ci este gândită ca o golire de sens a autenticului uman, ca o schimbare de direcție a esenței umane. Pentru a înțelege o astfel de concepție este bine să subliniem că întreaga preocupare a gânditorului de a explica natura, omul și societatea are la bază un fundament moral, mai mult încercarea de a găsi o cale spre fericire. Referindu-se la cultură și societate, Rousseau afirmă: „Ce am câștigat cu acesta? Multă flecăreală, bogății și discuții inutile, cu alte cuvinte dușmani ai virtuții și ai bunului simț comun. În schimb, am pierdut inocența și moravurile. *Mulțimea se târăște în mizerie, toți sunt sclavii viciilor*”⁴.

Este remarcabilă preocuparea autorului de a lega, chiar și indirect, cultura de moralitate. Această temă o regăsim și în filosofie, dar mai ales în teologia ortodoxă contemporană. Existența naturală, dimensiunea ontologică autentică este realizată prin intermediul omului, singura ființă care poate gândi și trăi moral. De aceea, cultura, ca și fapt existențial, este în autenticitatea sa numai dacă poartă în sine valorile morale, am spune noi cu predilecție valorile morale care decurg din adevărurile de credință. În acest sens, părintele profesor doctor Dumitru Stăniloae afirma că: „Omul bun este tare; săvârșirea binelui este o întărire a existenței”.

În încercarea de a descrie ființa umană în adevărata sa esență, Rousseau va construi un model teoretic al ființei naturale a omului. Acesta este omul primitiv. Prin urmare, starea de natură la care se referă filosoful implică existența primară asocială a omului în toată naturalitatea sa biologică și afectivă. Această stare naturală, primitivă a omului, Rousseau o va compara cu starea omului social.

Rousseau crede că această stare existențială a omului natural și în mijlocul naturii, fără constrângeri, înseamnă adevărata fericire. Lipsa oricăror limitări, condiționări sau restrângeri garantează libertatea absolută, pentru că omul se identifica practic cu natura din care provenea, iar starea de fericire era una existențială, ontologică, permanentă, ci nu o creație a gândirii, în sensul că omul natural era fericit, deoarece nu se gândea la fericire. În acest fel, *fericirea și libertatea* se regăseau ca fiind proprii modelului teoretic al ființei omului primitiv. Rousseau afirma că „omul natural era fericit fără să se gândească la fericire, liber fără a face uzaj de libertatea sa; independent, căci era privat de toate relațiile durabile cu apropiatii săi; *inocent, prin absența oricărei conștiințe morale*”⁵. Descrierea de mai sus a stării naturale este ființa adecvată a omului. Aparența o constituie omul social.

Baza existenței sociale a omului o constituie un „*acord mutual de voință*” prin care aceștia încearcă astfel să-și conserve mai bine existența. Din cuprinsul operelor fundamentale ale lui Rousseau rezultă că omul natural, conceput ca fiind suficient de înșuși, nu depindea în niciun fel de semenii săi și nu avea în firea sa sociabilitatea, așa cum susțineau Aristotel, și mai târziu John Locke. Prin urmare, „asocierea” care determină societatea și eventual *sociabilitatea omului nu are o dimensiune ontologică a ființei umane, ci numai una fenomenologică*, adică este o aparență și se produce exclusiv ca manifestare de voință a omului. Gândul asocierii și implicit voința de a se asocia este determinat la om din necesitatea, în mare parte naturală, de a-și conserva existența.

În *Discurs asupra științelor și artelor*, Rousseau va sublinia că acordul nescris de voință prin care oamenii pun bazele existențelor sociale reprezintă sursă de speranțe reciproce în realizarea unor interese comune, obligând pe fiecare să concureze la fericirea celorlalți pentru ca el înșuși să fie fericit. Acestea sunt însă speranțe, mai degrabă iluzii pentru că, așa cum spunea Rousseau, „la o examinare mai atentă rezultă multe devieri de la ce ar putea să-l facă fericit pe om”. „Este minunat că oamenii sunt puși în imposibilitate să se înșele, să se trădeze, să se distrugă reciproc. Trebuie să avem grijă însă să nu ne vedem niciodată așa cum suntem: oameni ale căror interese se întâlnesc și nu au nici un mijloc pentru a reuși, decât pe acela de a se înșela”⁶. Rousseau face, prin urmare, un elogiu al simplității, al

naturalului în dimensiunea sa ontologică cea mai profundă cu referire la sfera valorică componentă a existenței umane.

Categorii existențiale ale stării naturale și stării sociale

În concepția noastră, opusă oarecum unora dintre reprezentanții doctrinei contractului social, starea naturală a existenței umane nu poate fi identificată cu starea primitivă a omului, cu preistoria existenței sale, caracterizată prin lipsa formelor de organizare specifice societății și statului.

De aceea, considerăm că într-o accepțiune care nu are în vedere numai succesiunea istorică existențială, ci esența existenței umane, starea socială nu înlătură starea naturală a omului, dimpotrivă, chiar o presupune. Pentru noi, omul în dimensiunea sa naturală, corespunde firii create de Dumnezeu, omul bun pentru că toată creația este bună și, totodată, omul ca persoană liberă și responsabilă *a fost creat în relație de comuniune de iubire cu Dumnezeu și prin Dumnezeu cu toți semenii și cu tot universul*. Starea naturală este frumusețea cea dintâi a omului creat după chipul lui Dumnezeu și care are datoria de a dobândi asemănarea cea după har cu Dumnezeu, să devină fiul al lui Dumnezeu după har.

Iată de ce starea naturală nu dispare o dată ce omul trece la starea socială, ci este o prezență permanentă, pentru că firea a tot bună creată de Dumnezeu nu poate fi negată, anulată dar, este adevărat, poate fi hașurată, umbrită de manifestările sociale ale omului, contrare stării sale naturale. Omul, prin creație, a primit darul libertății, posibilitatea de a alege între bine și rău, de a primi sau refuza comuniunea cu Dumnezeu, libertatea de a considera că starea socială și tot ceea ce presupune aceasta, civilizația, cultura, sunt bunuri proprii și reprezintă totodată singura realitate a existenței. Acesta este chipul omului care trăiește exclusiv în dimensiunea socială a existenței sale, pe care o consideră opusă stării naturale, privită în special ca o formă primitivă de existență și care se consideră a tot suficient sieși. Un astfel de om consideră că existența se rezumă la acest veac, iar sensul existenței nu este decât „eul propriu” și rațiunea umană.

Fără a încerca să adâncim această analiză, susținem că între starea naturală și starea socială a omului este o posibilă contradicție unilaterală și nu un raport de necesitate. Starea naturală nu exclude starea socială a omului, deoarece însuși Mântuitorul s-a întrupat în existența socială, dar starea socială poate contrazice starea naturală a omului, firea acestuia.

Marele teolog român, Părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae caracteriza în cuvinte memorabile natura umană: „Deci, pe drept cuvânt, natura umană trebuie definită ca tensiune infinită. A voi să tindă mereu spre desăvârșire mai mare, e desăvârșirea însăși a firii umane. Ea are în același timp experiența infinitului și a finitului, adică în fiecare clipă există o distanță infinită între capacitate noastră de infinit și existența noastră realizată. Mereu avem cunoștința ambelor acestor lucruri. Căci distanța parcursă de noi, oricât ar fi de mare, rămâne minimă în raport cu infinitul. Natura umană călătorește veșnic pe distanța dintre finit și infinit, dar e lansată prin dorință și printr-un fel de experiență înaintea finitudinii sale înlăuntrul infinitului, fără să cuprindă, însăși, esența lui. Ceea ce a obținut nu este niciodată totul, dar este începutul totul „mereu începutul infinitului” – cum spuneam Sfântul Grigorie de Nyssa (s.n)”.²

Starea socială este expresia ordinii normative, morale sau juridice, orice normă implică direct sau indirect constrângerea, inclusiv norma morală sau etică bazată sau nu pe teologia morală. Norma juridică este aceea care oferă cea mai cuprinzătoare expresie existențială stării sociale și de aceea putem caracteriza întreaga existență socială a omului, atât într-o dimensiune sincronică dar și din perspectiva transformărilor istorice ca fiind „o stare juridică”, o ordine juridică bazată pe normele create de om, dar și pe valorile promovate de acesta și care, într-o anumită măsură, tind să evolueze autonom în afara posibilităților de decizie și control ale creatorului lor. Există o tendință destul de evidentă ca evoluția stării juridice (sociale) a omului să contrazică tot mai mult natura umană, firea acestuia, altfel spus, civilizația, care ea însăși este expresia ordinii juridice și în general normative, să fie considerată a tot suficientă, în special prin dimensiunea pragmatică pe care orice component al acesteia o implică.

În acest context, apare întrebarea firească de a încerca să caracterizăm juridicul, ordinea normativă specifică stării sociale a omului. Este bazată pe o dihotomie esențială pe care a remarcat-o și Kant atunci când a analizat în lucrarea sa fundamentală „Metafizica moravurilor” normele juridice și dreptul. Această dihotomie înseamnă diviziunea clară între „*al tău*” și „*al meu*”. Orice contract, orice act normativ și orice decizie judecătorească într-o formă sau alta dă expresia acestei diviziuni, care înseamnă o identificare prin și în ordinea juridică a individualității umane în sfera existențială socială. În esență, aceasta este o soluție pentru că separă și nu unește, chiar dacă aparent un act contractual, o întâlnire a voințelor a doi oameni în planului juridicului, legea ca și concretizare a ordinii normative, o hotărâre judecătorească ar realiza o armonizare a intereselor fie convergente sau divergente. Susținem că soluția mai sus amintită, de esența ordinii juridice a dreptului dintre „*al tău*” și „*al meu*” se menține, indiferent de forma de exprimare a juridicului, deoarece, așa-zisa armonizare a celor individuale, particulare, uneori contrare prin lege, prin actele de aplicare a legii sau chiar prin manifestările de voință ale omului, rămân în sfera generalului, a abstractului pentru că orice normă juridică este prin ea însăși impersonală, abstractă, iar concretizarea acesteia prin acte voluntare cu caracter juridic nu duce la concretizarea în sens existențial a generalității regulii juridice, generalul normativ rămânând în acest fel opus mai mult sau mai puțin evidenței bogăției existențiale a concretului individual.

În starea socială de astăzi „drept”, este ca ceea ce trebuie să fie ascultat și urmat, necesar este ca ceea ce este mai puternic. Ordinea de drept se bazează aproape exclusiv pe constrângere și nu pe libertate, pe transformarea omului în individ înregimentat în ordinea socială astfel creată. Noua ordine de drept și socială înlocuiește dimensiunea naturală a existenței umane bazată pe a fi, cu pragmatismul existențial a avea, iar omul este supus pe deplin statului. Drepturile omului și libertățile juridice se transformă într-o simplă retorică pe care mulți dintre politicieni și chiar teoreticieni ați o desemnează ca religie a epocii noastre, o religie afirmată în numele omului dar fără om. Adevărul afirmațiilor noastre este demonstrat prin măsurile de constrângere și discriminatorii impuse de autorități, prin restrângerea excesivă a exercitării drepturilor și implicit a libertății prin neglijarea voită a vieții „sănătății și culturii, prin voința exacerbată de putere și nu în ultimul rând prin propaganda ideologică

a falselor valori. „Dreptatea fără putere este neputincioasă, puterea fără dreptate este tiranică” spune Blaise Pascal.

Noțiunea de justiție

Cuvântul „drept” primește în vorbirea curentă numeroase sensuri. Astfel, cel mai cunoscut sens este cel reprezentat de legea materială abstractă formată din setul de principii juridice cuprinse în legislația pozitivă, de exemplu în coduri, legi și alte acte normative. Dincolo de această accepțiune, se ridică noțiunea morală de drept, adică puterea morală de a face sau a nu face ceva *corect*.

Această noțiune pare să fie înconjurată de diferite concepte și este regăsită de cele mai multe ori, în vorbirea curentă, sub denumirea de *justiție*. Noțiunea de justiție este subiectivă, primind câte un sens pentru fiecare individ în parte, dar în general aceasta se concretizează în întrebarea - „este drept sau este nedrept?”. Iar răspunsul la această întrebare depinde de gradul de integritate și cunoștințe a celui care răspunde.

Așadar, conceptul de justiție a existenței naturale, firești a omului se bazează pe conceptele de corectitudine morală, pe etică, raționalitate, lege, religie, echitate. Adesea, dezbateră generală a justiției este împărțită în domeniul justiției sociale, așa cum se găsește în filosofie, teologie și religie, și dreptatea procedurală, așa cum se găsește în studiul și aplicarea legii.

Ordinea de drept este stare socială care presupune asigurarea prin intermediul normelor juridice a condițiilor pentru desfășurarea normală a tuturor activităților sociale. Ordinea de drept care se statornicește în relațiile sociale ca urmare a respectării stricte a legilor de către cetățeni și de către organele de stat constituie o valoare socială fundamentală a stării sociale. Ordinea publică reprezintă ordinea de drept privită sub aspectul desfășurării normale, ordonate, a activității publice. *Ordinea de drept* include în conținutul său și valorile sociale care sunt ocrotite prin norma de drept.

Din cele expuse, accentuăm ideea: precum că ordinea juridică sau de drept nu este o simplă ordonare a actelor normative. Aceasta este un fenomen amplu, complex, care nu se bazează doar pe aranjarea